

Litteraturens hus: plats för författare, rum för läsare.

Ingrid Elam

14 december 2011

Sammanfattning:

Litteraturens villkor förändras i snabb takt, läs- och skrivkunnigheten minskar bland unga, biblioteken är inte längre boksamlingar utan mediecentraler, e-boken konkurrerar framgångsrikt med pappersboken och upphovsrättsinnehavarna tappar mark till mellanhänderna. Allt färre titlar säljer allt mer, litteraturen är inte hotad, men dess mångfald är det. I det läget framstår etablerandet av litteraturhus som en viktig kulturpolitisk åtgärd.

Denna rapport presenterar fyra olika förslag på hur ett litteraturhus i Göteborg skulle kunna se ut: det kan komplettera, förstärka och/eller etablera något helt nytt.

Det är denna fjärde väg jag vill föreslå, den etablerar något nytt samtidigt som den kompletterar och förstärker den omfattande och breda litterära verksamhet som redan finns, den sätter litteraturen och litteraturskaparna i centrum.

Uppdraget

I augusti 2011 fick jag av Göteborgs kulturchef Björn Sandmark och Göteborgs kulturnämnd i uppdrag att utreda möjligheten att etablera ett litteraturhus i Göteborg. Utredningen ställer frågan vilket behov det finns av ett sådant hus, som skulle vara en plats för möten, eget skapande, kurser och samtal kring i första hand skönlitteratur i alla dess uttryck och former, och som fyller en annan funktion än bibliotek och bildningsförbund utan att konkurrera med dessa.

Frågor om organisation och finansiering av ett eventuellt litteraturhus har inte rymts inom uppdraget och kommer att beröras endast i förbigående; i stället koncentrerar jag mig på att beskriva vad ett litteraturhus skulle kunna vara och lyfter fram det intresse som finns bland olika aktörer i staden och regionen. Under utredningens gång har samtal förts med följande personer:

Göteborgs stad:

Christina Persson, bibliotekschef

Madeleine Bergmark, enhetschef vid Stadsbiblioteket

Thomas Martinsson, kulturnämndens ordförande

Mikael Nanfeldt, Konsthallschef

Bibbi Wopenka, ansvarig för fristadsförfattarna

Västra Götalandsregionen:

Claes Rydberg, kulturchef

Gunnar Södow, litteraturkonsulent

Eva Fred, litteraturkonsulent (barn och unga)

Bengt Källgren, länsbibliotekarie

Eira Högforsen, kultursekreterare

Göteborgs universitet:

Pam Fredman, rektor

Anna Lindal, dekanus, Konstnärlig fakultet

Margareta Hallberg, dekanus, Humanistisk fakultet

Mats Andrén, prodekanus, Humanistisk fakultet

Gunnar D Hansson, författare och ämnesföreträdare, Litterär gestaltning

Staffan Söderblom, författare och professor, Litterär gestaltning

Marie Silkeberg, författare och professor, Litterär gestaltning

Johan Öberg, forskningssekreterare, Konstnärlig fakultet

Svenska PEN:

Ola Larsmo, ordförande

Martin Kaunitz, förläggare och vice ordförande

Statens kulturråd:

Helen Sigeland, kanslichef

Signe Westin, litterär chef

Litteraturutredningen:

Jakob Kihlberg

Isak Reichel

ABF i Göteborg:

Lena Ulrika Rudeke

Sewillius Berg

Bok&bibliotek:

Bertil Falck

Gunilla Sandin

Dessutom:

Lotta Lekvall, chef för Nätverkstan

Inger Jalakas, ordf. Författarcentrum Väst

Niklas Rydén, konstnärlig ledare för Atalante

Henric Holmberg, skådespelare

Vad är ett litteraturhus? Internationella exempel

Litteraturhus har vuxit fram i Europa sedan 1970-talet, i takt med efterkrigstidens moderna europeiska kulturpolitik. Marshallplan och tyskt under är välbekanta inslag i strävan efter att få igång ekonomisk tillväxt i ett Europa som bokstavligen låg i spillror, men att det samtidigt, och i både Väst- och Östeuropa, växte fram en modern kulturpolitik är inte lika omtalat. Överallt vidtogs kulturfrämjande åtgärder som ett led i uppbyggnadsarbetet efter kriget. Det handlade inte, som långt senare, om närings- och lokaliseringspolitik, utan om demokratisering och behov av nya värden i en värld där de gamla hade raserats och där atomvapen hotade med ny ödeläggelse.

Det gällde att med kulturens hjälp återetablera ett civilisatoriskt minimum. Konsten skulle inte längre vara ett njutningsmedel för en elit utan dagligt bröd för medborgarna och hörnsten i samhällsbygget. I Väst och Öst infördes olika stödformer, framför allt satsades det på att skapa starka kulturinstitutioner, det byggdes bibliotek och museer, stadsteatrar och litteraturhus.

Litteraturhus i Europa

Tyskland:

Först med litteraturhus var Tyskland som numera har ett tjugotal. Det mest publika – och mest kända för Berlinresenärer – är *Literaturhaus* på Fasanenstrasse, där det finns en programverksamhet, utställningar och inte minst ett café i trädgården, mitt i västra Berlin. Ett av de äldsta är *Literarisches Colloquium* i Wannsee i utkanten av Berlin, <http://www.lcb.de/home/>, grundat 1963, som rymmer författarbostäder, scen för uppläsningar och evenemang, "talangverkstad" mm. Colloquiet ger även ut en tidskrift.

Literaturhaus Schleswig Holstein i Kiel, <http://literaturhaus-sh.de/>, rymmer en omfattande programverksamhet, organiserar festivaler, workshops och verksamhet för barn-och unga bland annat.

Belgien:

Passa Porta i Bryssel *Passa Porta* är ett internationellt litteraturhus, en mötesplats "för dem som älskar litteratur och dem som skapar litteratur" och för litteraturer från olika språkområden, i första hand flamländska och franska. Huset öppnades 2004 och rymmer en scen, bokhandel, kontor och rum för workshops, ett litet galleri, bostäder för gästande författare och översättare. Litteraturhuset tillhandahåller lokaler och teknik för olika arrangörer av litterära event.

Norge:

Litteraturhuset i Oslo, <http://www.litteraturhuset.no/>, som är det hus de flesta jag talat med nämner först, är uppbyggt på liknande vis och rymmer scen, författarbostad, arbetsrum, kafé, ungdomsverksamhet mm. Olika arrangörer kan hyra in sig i huset för en kväll eller flera, men huset är inget "evenemangshotell", programansvaret är husets och programverksamheten administreras och leds av

sex anställda, från den "daglige ledaren" över programledaren till textansvarig webbredaktör. Huset skapades med medel från stiftelsen Fritt ord som också garanterat driften de fem första åren. I dagsläget är det oklart hur verksamheten skall finansieras i fortsättningen.

Danmark:

LiteraturHaus i Köpenhamn, www.literaturhaus.dk, är ett privatägt hus vill vara en mötesplats för litteraturintresserade, professionella såväl som amatörer i ordets ursprungliga betydelse. Det har en rätt livlig programverksamhet med litteraturcafé, författaraftnar och inte minst musikaliska arrangemang.

Frankrike:

Det finns också mer specialiserade hus i Europa, exempelvis *Maison de la Poesie* i Paris, <http://www.maisondelapoesieparis.com/>, en statlig finansierad institution mitt i Paris, nära Centre Pompidou, som i första hand presenterar ny poesi (i vidaste mening) på scen men också har seminarieverksamhet och gör ett mycket "ungt" men samtidigt lite bedagat intryck om man ser till lokalen och dess publik.

Beaubourg, eller Centre Pompidou, är annars det centrum som drar till sig all sorts publik och verksamhet, inte bara konstutställningar utan även författaraftnar, seminarier mm.

Europa:

Utöver dessa publiktillvända hus finns i Europa en rad olika översättarcentra och litteraturhus som är knutna till olika länders författarorganisationer och därmed mindre tillgängliga för allmänheten. Många av såväl de publika som de mer slutna är organiserade i och ingår i Halma, <http://www.halma-network.eu/en.html>, ett nätverk av litteraturhus runt om i Europa.

Litteraturhusliknande inrättningar i Sverige. Ett axplock

Många *bibliotek* i Sverige har under de senaste decennierna utvecklat verksamheter som liknar delar av det man kan finna i litteraturhus utomlands: läsecirklar, författarbesök, uppläsningar och även skivareverkstäder, framför allt för barn och unga organiseras i bibliotekens regi.

Folkrörelsetraditionen i Sverige har också satt sin prägel på olika former av litterär verksamhet: flera av *studieförbunden* har läsecirklar, seminarier och skrivarkurser på programmet.

Tre exempel

Stockholm:

ABF, <http://www.abfstockholm.se/>, har ett stort antal scener och alltid något författarbesök eller seminarium kring litteratur.

Den andra stora aktören i staden, *Kulturhuset*, <http://kulturhuset.stockholm.se/>, rymmer inom sitt litterära program bland annat Internationell Författarscen, djupintervjuer med svenska författare, bibliotek, serietek, verksamhet för barn och unga, med mera.

Forum, Nutidsplats för kultur, <http://www.forumkultur.se/>, är en fri scen i Stockholm där konstarterna blandas men där litteratur och musik dominerar programmet som innehåller helkvällar kring en författare, uppläsningar mm.

Malmö:

Stadsbiblioteket anordnar en Internationell författarscen, med Stockholms och Köpenhamns internationella författarscener som förebild.

Inkonst i Malmö <http://www.inkonst.com/> är en kommunalt understödd kulturförening med scenkonst, klubbverksamhet och även litterära inslag – exempelvis poesiscenen Stanza.

Visby:

Författar- och översättarcentret i Visby, <http://www.bcwt.org/1551>, erbjuder tillfälliga gästbostäder och stipendier åt författare från Östersjöregionen och arbetsrum åt svenska författare under begränsade perioder, som mest en månad.

Planer på nya litteraturhus i Sverige

Diskussionen i Göteborg förs inte i ett vakuum. Behovet av litteraturhus diskuteras just nu på flera håll i landet, och man kan därför undra varför alla pratar om litteraturhus just nu? Det ligger nära till hands att tolka det nyvaknade

intresset för litteraturhus som om inte ett krisfenomen så i alla fall ett tecken på förändring. Gamla institutioner vilkas utformning och verksamhet länge tagits för givna framträder i nya skepnader. Skolan är inte längre en garant för en kvalificerad läs- och skrivkunnighet, biblioteken har utvecklats från boksamlingar till medie- och informationscentraler och förlagsbranschen ser helt annorlunda ut än den gjorde för ett par decennier sedan, rörligare, mer diversifierad mellan det kommersiella och det idealistiska. Fler förlag men också mer likriktning. E-boken konkurrerar med pappersboken och litteraturkritiken är i permanent kris. Det säljs fler böcker än någonsin i Sverige men i topp ligger år efter år få titlar av samma författare och i samma genre – deckare – som trycks i stora upplagor, medan andra genrer ges ut i mycket små upplagor som ofta ändå blir makulatur efter ett år.

I det läget kan det se ut som att hoten hopar sig: inte mot litteraturen i sig, men mot litteraturens mångfald, mot kvalitetslitteraturen, mot litteraturen som konstart och språket som dess verktyg, mot författare och mot alla de läsare som vill få något annat av litteraturen än förströelse: inspiration, djup.

I Stockholm drivs frågan om ett litteraturhus av Förläggarföreningen i samarbete med Sveriges författarförbund och Svenska PEN. Martin Kaunitz är förläggare på Albert Bonniers förlag och vice ordförande i Svenska PEN. Han berättade för mig att ett litteraturhus i Stockholm skulle fylla förläggarnas behov – vilja! – att själva styra över vilka författare som uppträder i Stockholm. I dag är Kulturhuset och ABF de främsta arrangörerna av författaraftnar, förläggarna vill ha en egen scen, medan Författarförbundet och Svenska PEN är intresserade av ett hus som sätter litteraturen och författarna i centrum. Kaunitz ser framför sig ett hus vid Odenplan och litteraturaxeln i Stockholm skulle då sträcka sig från Odenplan, via ABF på Sveavägen till Kulturhuset vid Sergels torg.

Oslos litteraturhus är förebilden för Stockholms och det innehåll som diskuterats är en scen, ett museum¹, gästhem, rum för seminarier, bokhandel, café eller restaurang, kanslier för olika organisationer, exempelvis PEN.

¹ Förebilden finns i Dublins Writers museum, se <http://www.writersmuseum.com/>

Tanken är att kommunen skall skänka ett hus, privata finansiärer en grundplåt, och att staden, staten och Kulturrådet skall garantera driften i fem år, men Stockholms litteraturhus är ännu så länge kvar på idéstadiet, inget är förhandlat och klart.

Även i Uppsala och Lund pågår samtal och det formuleras planer på litteraturhus. I Lund har kommunen och statliga finansiären Kulturbryggan gett bidrag till att utveckla idén. Som möjliga samarbetspartners räknar initiativtagarna i Lund upp Universitetet, Författarskolan (universitetsutbildning i skrivande inom universitetet), Stadsbiblioteket, litterära sällskap, boklådor, förlag, författarcentrum Syd, Svenska PEN m fl.

Vad finns i Göteborg? Ett urval.

Den som kommer utifrån efter många års frånvaro och börjar leta finner snart att det finns många scener för författare och läsare i Göteborg. När jag ställer frågan till olika aktörer vad de tänker på när de hör "Litteraturhus i Göteborg" svarar de flesta först Stadsbiblioteket och sedan Lagerhuset och ABF. Därefter dyker de upp som svampar ur jorden: Forum för poesi och prosa, Clandestino, poesifestivalen. Göteborgare känner förstås till allt detta, men det kan ändå vara värt att påminna om en del av det som finns för att få syn på det som inte finns.

Göteborgs litteraturscener

Stadsbiblioteket har ett mycket omfattande program med bland annat bokklubb för barn mellan 7 och 12, dynamoscenen där allt möjligt kan uppträda, från unga mangatecknare till åldriga poeter, och poesihörnan vars imponerande program erbjuder två till tre arrangemang varje vecka 9 månader om året och rymmer författarbesök, uppläsningar, samtal, poesiworkshop och engelsk bokcirkel, i egen regi eller i samarbete med exempelvis Vuxenskolan eller Internationell författarscen.

ABF har en stor föreläsnings- och mötesverksamhet. De verksamhetsansvariga räknar med att cirka 100 författare per år passerar ABF:s scen, antingen inom

ramen för de 5-7 symposier som ABF arrangerar per år, eller på författarfrukostar och föfattarkvällar.

Lagerhuset vid Heurlins plats innehåller småförlag, tidskriftsverkstad och – redaktioner, nätverkstad, kulturverkstad och skall nu även härbärgera Ungdomens hus. Lagerhuset är en samlingsplats för alternativ kultur men har idag ingen utåtriktad programverksamhet. Däremot har arrangörer som Filmfestivalen eller Pusterviksteatern förlagt evenemang dit.

Atalante är en scen i första hand för konstnärlig produktion och konstnärligt utvecklingsarbete, ui andra hand för publikt arbete. Verksamheten består till 50% av dans och performance, till 30% av ny musik. Litteraturen har med andra ord en undanskynd plats på Atalante, men författarutbildningen Litterär gestaltning brukar ha sina slutredovisningar på Atalante och understundom arrangeras tillfälliga textlabb, workshops och festivaler.

Forum för poesi och prosa drivs av Författarcentrum Väst och är en scen för uppläsning. I Göteborg förläggs arrangemangen till Musikens hus och äger rum cirka 10 gånger per år, med två kända och två okända författare på scen. Dessutom besöker konstellationen några av de tio orter i regionen som är med i forumet.

House of Win-win är en alternativ arena för en rad olika verksamheter, arrangörer och entreprenörer, ett nätverk och en konkret plats på Fjärde Långgatan. Litteraturfestivalen Textival, som arrangeras av främst småförlag, äger rum bl a på Win-Win.

Internationell författarscen finansieras av Stadsbiblioteket, Gbg & Co och Världskulturmuseet och administreras av Författarcentrum Väst. Scenen arrangerar samtal med internationella författare 5-6 gånger per år och ambulerar mellan olika platser i staden.

Göteborgs Poesifestival arrangeras sedan början av 80-talet en gång om året och

anordnar *Ung poesi*, en poesitävling för gymnasister vars finalister uppträder under festivalen.

Clandestino är ett alternativt utbildningsprojekt eller undergrounduniversitet som ordnar kurser och föreläsningar med författare och forskare.

Flera, framför allt små *bokhandlare* ordnar författaraftnar.

Göteborg har också något som andra stora städer i Sverige saknar: *Bok&bibliotek* och *Litterär gestaltning*. Bokmässan behöver ingen presentation, men det kan ändå vara värt att påminna om att den en gång om året drar 100 000 besökare från hela Norden och samlar en lång rad internationella och ännu fler svenska författare, förläggare, bibliotekarier, bokhandlare, kritiker, journalister och läsare till fyra dagars bokfest. Det är svårt att hitta något annat evenemang som belyser boken från så många håll och som låter overground och underground mötas i samma lokaler.

Litterär gestaltning är inte den enda akademiska författarutbildningen i Sverige, men den äldsta (den startade 1996), den enda inom en konstnärlig fakultet och den bästa om man ser till att merparten av de sammantaget cirka 90 studenter som gått den tvååriga utbildningen idag är etablerade författare på svenska, norska eller danska språket. Ingen annan författarutbildning i Sverige kommer ens i närheten av ett sådant resultat. Utbildningen är också den enda i landet som rymmer forskarutbildningsnivå.

12 studenter vartannat år låter kanske inte mycket, men om man vänder på synglasen framträder en större bild: av de svenska författare som varje år debuterar skönlitterärt (ca 40 stycken) har uppskattningsvis 15% gått Litterär gestaltning.

Om bokmässan alltså är landets största kommersiella evenemang för den litteratur som redan finns, är Litterär gestaltning med sina tolv antagna studenter vartannat år en av de viktigaste garanterna för att konstarten

litteratur fortsätter att existera och utvecklas. I Litterär gestaltungs lokaler förs ett samtal om litteratur av betydelse för skönlitteraturens framtid.

Vad behövs i Göteborg? Fyra förslag

Frånvaron av stora och mellanstora skönlitterära förlag i Göteborg är iögonenfallande, om ett tomrum kan vara iögonenfallande. Det innebär att ett litteraturhus aldrig kan bli en angelägenhet för starka kommersiella krafter så som det planerade litteraturhuset i Stockholm har förutsättningar att bli, om det nu blir av. I Göteborg måste litteraturhuset bli en del av den offentligt finansierade kulturen. Det är ingen nackdel, att lita till kommersiella krafter har sina risker, och dessutom kan offentlig finansiering göra det tydligare vad ett litteraturhus skall bära, nämligen ett offentligt uppdrag. Det utesluter inte samarbete och samfinansiering med andra aktörer, men huvudansvaret är offentligt.

Frågan om vad som saknas i Göteborg kan också formuleras så här: vad kan ett litteraturhus göra som inte redan görs på Stadsbiblioteket eller av ABF eller på någon av de ovan nämnda arenorna? Beroende på vem man frågar ges olika svar, efter mina samtal har fyra olika förslag på litteraturhus i Göteborg utkristalliserats:

1. Det brett samlande, kompletterande och förstärkande litteraturhuset.

Detta slags litteraturhus kompletterar de verksamheter som redan finns med ett "produktionsled", det vill säga fokus ligger på författarna och litteraturen. Litteraturhuset förstärker det befintliga genom att koppla ihop stadens olika aktörer och scener. Delar av det som nu är spritt i staden samlas i huset, som alltså är en fysisk plats, ett hus, med litteraturhuset i Oslo som förebild.

Andra verksamheter, som idag har en etablerad och inarbetad plats på exempelvis biblioteket, blir kvar i sin nuvarande omgivning, men etiketteras "litteraturhuset". Litteraturhuset konkurrerar med andra ord inte med det befintliga, utan stärker en existerande mångfald. Huset har en fast lokalitet

och är samtidigt spritt ute i staden, med den övergripande målsättningen för huset är att göra Göteborg till en litteraturstad.

Det finns egentligen inga gränser för den verksamhet ett sådant hus skulle kunna rymma, eftersom det skulle vara såväl författarnas och läsarnas som litteraturens och de unga, blivande författarnas hus, men själva konceptet är "stort" och kräver en omfattande organisation och resurser. Om huset rymmer hörsal, arbetsrum, kontor, verkstäder, utbildningar, café, restaurang, publicistisk verksamhet och/eller bokhandel är det många aktörer som skall samsas och samordnas.

2. Ett litteraturhus för det fria och alternativa litteraturlivet

Lite i skuggan av de starka aktörerna stadsbiblioteket, ABF och Bok&bibliotek, lever det "fria litteraturlivet", dvs Göteborgs och regionens författare, småförlag, tidskrifter, olika upphovsrättsinnehavare och arrangörer, under en allt knappare stjärna. Det finns en oro för vad de nya produktionsvillkoren, e-boken bland annat, kommer att innebära. Arvoden och garantisummor ligger still eller minskar sedan många år, arbetstillfällen vid sidan av skrivandet försvinner. De författare som lever och verkar i Göteborg med omnejd behöver en plattform inom en litterär offentlighet som å ena sidan återspeglar de starka förändringar litteraturen och dess produktions- och distributionsvillkor genomgått under de senaste åren, å andra sidan erbjuder ett alternativ till en kommersialiserad litterär offentlighet.

Ett litteraturhus för det fria och alternativa litteraturlivet kan då etableras i Lagerhuset: där finns redan tidskrifter, förlag, utbildning, produktionsteknik och där skall Ungdomens hus inrymmas enligt nyligen fattat kommunalt beslut. Lagerhuset är idag relativt slutet, det saknar utåtriktad verksamhet och därmed publik: litteraturhuset ger byggnaden det offentliga fönster det behöver.

Dessa två första förslag har väckt både oro och entusiasm.

Först oron: Ett nytt centralt placerat hus (i äldre befintlig lokal; bland dem som nämnts finns Valand när konsthögskolan flyttar och det gamla Landeriet vid Korsvägen) med omfattande verksamhet är dyrt att etablera och att driva. Ett litteraturhus av Oslo-modell förutsätter, förutom själva huset, en stab av starkt engagerade anställda, entreprenörer och litteratörskare i ett.

Ett nytt litteraturhus väcker även andra frågor och farhågor, finns det utrymme för en scen till? Finns publiken? Eller kommer ett litteraturhus att dra undan marken för annan, befintlig verksamhet? Och vem sätter agendan? ABF:s Lena Ulrika Rudeke och Sewillius Berg ser gärna ett av kommunen finansierat litteraturhus som fungerar som en galleria där olika verksamheter kan hyra in sig men där det inte finns någon centraliserad makt – exempelvis en styrelse eller ett konstnärligt råd – som har det övergripande programansvaret.

Litteraturhuset har också nämnts som en möjlig bostads- och arbetsplats för fristadsförfattare, men långt ifrån alla fristadsförfattare vill synas, många av dem har tvärtom ett stort behov av avskildhet.

Det finns också en risk, påpekar bibliotekschef Christina Persson, att en satsning på ett nytt fristående litteraturhus skulle stjäla resurser från annan, befintlig verksamhet, såsom stadsbiblioteket som befinner sig i ett känsligt läge i den pågående ombyggnaden. På frågan om litteraturhuset i själva verket skulle kunna rymmas inom det ombyggda stadsbiblioteket, svarar hon att det inte är möjligt att skapa en självständig, avgränsad del av det nya utbyggda biblioteket. Ombyggnadsplanerna är redan för långt gångna och beslutade ner på tröskelnivå. Däremot ser hon andra möjligheter, nämligen

3. Det ambulerande litteraturhuset

Detta litteraturhus är en etikett eller ett varumärke som kan sättas på olika befintliga och nya verksamheter i staden och regionen. Det ombyggda biblioteket kommer att ha helt andra resurser än tidigare vad gäller hörsal och café, den stora verksamhet som redan finns där i dag kan få stämpeln "litteraturhuset", liksom andra litterära verksamheter i staden kan få det. Även detta förslag har den övergripande målsättningen att samla, förstärka och göra Göteborg till en litteraturstad.

Entusiasmen för ett nytt, "fysiskt" och fristående litteraturhus med Oslos som förebild är dock påtaglig bland andra jag pratat med. På bok&bibliotek ser Gunilla Sandin inga faror med konkurrens, bara fördelar, det är bättre med tio hus än bara ett. Ett hus som sätter litteraturen i centrum skapar intresse och leder till att folk går mer på bibliotek, bokmässa och bokhandel.

På universitetet ser rektor Pam Fredman och Margareta Hallberg och Anna Lindal på humanistisk respektive konstnärlig fakultet möjligheter till möten mellan olika verksamheter som har litteratur som minsta gemensamma nämnare. Ett litteraturhus skulle kunna vara en tillgång i olika pågående projekt, bland annat kring Näckrosdammen. Olika utbildningar ses som en viktig del eller rentav en förutsättning för ett levande litteraturhus, skrivarkurser på andra språk än svenska nämns som en möjlighet, liksom olika utbildningar på förakademisk nivå. (Man kan jämföra med Hovedskous betydelse för Valand).

Litteraturhuset skulle också kunna erbjuda rum åt svenska och internationella writers in residence, alltså gästande författare som till skillnad från fristadsförfattare kommer för en begränsad tid för att arbeta inom olika projekt, på teatern, inom universitetets olika konstnärliga utbildningar till exempel²

Kommun- och regionalpolitiker, liksom litteraturkonsulenter och även företrädare för universitetet betonar hur viktigt det är att ett litteraturhus har "låga trösklar", det skall finnas många rum, inte minst för barn- och unga, och vikten av mångkultur nämns ofta.

Det är lätt att dra ut konsekvenserna av såväl oron som entusiasmen: om ett hus av Oslo-modell är ett för stort och dyrt projekt, som riskerar att dränera annan verksamhet på resurser och handlingsutrymme, varför inte satsa på ett "virtuellt" hus eller på Lagerhusprojektet? Det senare är ett förslag som framför allt drivs av författarnas egen organisation, 50 västsvenska författare skrev i somras på ett upprop för att stärka litteraturens ställning i regionen och

² Universitetet har dock redan tillsammans med Partille kommun planer på författarbostäder i Jonsered.

Författarcentrum Västs ordförande Inger Jalakas stryker under: författarna får inget stöd av kulturpolitikerna, läsarna har biblioteket men författarna är hemlösa. Västra götalandetsregionens kulturchef Claes Rydberg har tillsatt en utredning, om det visar sig att författarna och litteraturen är osynliga måste det leda till kulturpolitiska åtgärder. Många, inte minst politiker och tjänstemän i kommunen och regionen, är redan överens om att det görs för lite för författare. Kulturnämndens ordförande Thomas Martinsson nämner särskilt att framväxande författarskap saknar det stöd och den uppmuntran som behövs för att komma så långt som till publicering. Men är ett litteraturhus efter Oslos modell lösningen på det problemet? Osedda unga talanger och alla andra unga med stora men otillfredsställda uttrycksbehov måste kanske sökas upp där de är: i skolan, i bostadsområdena, i föreningslivet.

Lagerhuslösningen är lockande, den är ett svar på de problem och farhågor "Oslo-alternativet" väcker, den är ekonomiskt sett mer realistisk och i huset finns redan ett sammanhang som framstår som organiskt. Ett litteraturhus i Lagerhuset riskerar dock att bli ganska litet och undanskymt, det utrymme som nämnts är vinden, (kommunen har redan andra planer för denna del av huset).

Ett litteraturhus i Lagerhuset skulle ge stöd och förstärkning åt det fria eller "alternativa" litteraturlivet, utan att hota andra etablerade och större verksamheter och projekt, men frågan är vilka möjligheter det har att överbrygga den falska motsättningen mellan djup och bredd genom att locka nya grupper utan att ge avkall på kvalitet. Lagerhuset är möjligen alltför intimt förknippat med just den alternativa litteraturscenen, de mindre förlagen och tidskrifterna för att kunna skapa något helt nytt.

Vilket alternativ skall man då satsa på? Ett verkligt nyskapande litteraturhus måste kunna härbärgera både djup och bredd, både under- och overground, både smalt och folkligt. Göteborg har en i landet unik erfarenhet av kvalitetsprojekt som börjat i liten skala för att växa sig mycket stora. Filmfestivalen och

bokmässan är två exempel. Hur kommersiellt framgångsrik bokmässan än är i dag är den med internationella bokmässemått mätt ovanligt folklig och utåtriktad. Det är ingen motsägelse utan en lärdom att dra. Filmfestivalen lockar idag en bred allmänhet, den började en gång som ett "smalt" försök att visa annat än anglosaxisk film.

Denna "göteborgska" kombination av bredd och kvalitet är väl värd att värna, men det tar tid att ta språnget från kvalitet till volym. Bäst, alltså att börja i mindre skala. Ett hus efter Oslos modell framstår i det perspektivet som en alltför djärv satsning, medan Lagerhus-idén visserligen är mer realistisk, men knappast nyskapande. Det kan säkert skapas nytt även i Lagerhuset, men risken med att infoga något nytt i en redan etablerad och pågående verksamhet är att det nya snabbt anpassas och absorberas i det befintliga. Det tredje förslaget, det ambulerande litteraturhuset, är i grund och botten ett förstärkt bibliotek och en samordning mellan befintliga aktörer, men litteraturhuset som etikett eller logo tillför också något, det gör den befintliga verksamheten synlig, och det är inte minst viktigt.

Återstår ett fjärde förslag:

4. Ett litteraturhus som sätter konstarten i centrum

Detta litteraturhus utesluter inte vare sig ett förstärkt bibliotek eller ett förstärkt Lagerhus, det kompletterar genom att vara något nytt. De flesta jag talat med under utredningens gång har varit entusiastiska till tanken på ett litteraturhus i Göteborg. I stort sett alla jag talat med är också överens om att ett litteraturhus bör rikta sig till så många som möjligt, men kanske främst till unga läsare och författare som inte redan har självklara arenor för sitt litteraturskapande, ett litteraturhus måste laddas med något eget och nytt, inte bara scen, inte bara utbildning. Det kan inte rymmas i en befintlig institution, ungas kreativitet kan hämmas av institution och litteraturens hus måste ha en appell som inte hämmar.

Även de som hyser en berättigad oro för konkurrens om pengar och uppmärksamhet ser möjligheter i ett litteraturhus, men möjligheterna måste konkretiseras och frågan återkommer: vad kan göras i ett litteraturhus som

inte redan görs på framför allt biblioteket? Ett svar som hörs är "sätta författaren i centrum", biblioteket och bildningsförbunden har ett brett medborgarperspektiv, författarna däremot är ensamvargar utan varaktig stad. Men är det verkligen ett hus de behöver? Är det inte snarare *litteraturen* själv som behöver ett hus?

I själva verket är det förvånande att det inte redan finns ett litteraturhus som sätter konstarten, dess utveckling och förnyelse i centrum. Inom andra konstarter är det självklart att det finns institutioner och arenor med olika uppdrag: att bevara och förvalta ett arv eller att förnya och utveckla konstarten. Ingen kommer på idén att ifrågasätta behovet av en konsthall som komplement till ett konstmuseum, men många tycker att biblioteket räcker till för litteraturen och ser inte skillnaden mellan biblioteket och litteraturhuset.

Offentligt finansierade teater- och operascener har nationella uppdrag: de skall inte bara sätta upp det säkert publikdragande, de skall också spela nyskriven svensk teater och opera. För den nya och nyskapande litteraturen finns däremot inget nationellt uppdrag och heller inget tydligt kulturpolitiskt kvalitetsmål. Jag vill se ett litteraturhus som har ett nationellt uppdrag och ett tydligt kulturpolitiskt kvalitetsmål.

För att det nya och nyskapande skall synas behöver det en plats med vidöppna in- och utgångar, finns platsen och om den fylls med litteratur som uppfattas som bra konst kommer också publiken. Ett litteraturhus som sätter konstarten som sådan och upphovsmännen och -kvinnorna i centrum öppnar sig också med nödvändighet för läsarna och andra medskapare: kritiker, översättare. Ett sådant hus är också det enda slags litteraturhus som skulle vara en angelägenhet för en nationell kulturpolitik, det framgår med all önskvärd tydlighet av samtal med Kulturrådet och litteraturutredningen.

Detta slags litteraturhus, som sätter konstarten i centrum, är också ett svar på den oro för – och förväntan på – vad som kommer att hända med konstnärlig produktion och utvecklingsarbete i framtiden, inte bara inom litteraturen. Något syns redan: Konstarterna närmar sig varandra, närheten kan visserligen inte tvingas fram, beröringen måste finnas där från början

men idag finns den alldeles påtagligt mellan bildkonst, litteratur, film och foto.

Göteborgs konsthall är ingen bra lokal för samtida konst trots att det är konsthallens uppdrag, och det förs idag diskussioner om att flytta konsthallen från Götaplatsen. En adress som nämnts är Magasinsgatan. Även Litteraturhuset skulle kunna rymmas där.

Hur skulle ett litteraturhus se ut som ligger vägg i vägg och med och i samma hus som andra konstarter? Till skillnad från såväl det breda, allomfattande Oslo-huset som det alternativa Lagerhuset skulle ett sådant hus rymma experiment med former och uttryck, vara inriktat på nyskrivet, bjuda in andra arrangörer, arrangera möten, samtal och händelser, även på andra platser, utanför huset, och med andra konstarter. Uttryck som ofta faller mellan stolarna, exempelvis skådespelaren Henric Holmbergs arbete med skådespelare som lär sig deklamera poesi inför betalande publik, eller workshops för serietecknare och berättare i digitala medier, skulle få rum.

Litteraturhuset skulle uppfattas som nytt och nyskapande just för att det är något helt nytt som inte vare sig härbärgeras i befintlig lokal verksamhet eller kopierar hus i andra städer. Samtidigt får inte ord som "nyskapande" och "experiment" signalera slutenhet och kotteri: huset måste vara öppet, vem som helst skall känna sig välkommen, så länge han eller hon är intresserad av litteratur, av att skriva, läsa och prata litteratur.

Slutsatser och rekommendationer

De fyra alternativ som här skisserats är sins emellan olika men har några saker gemensamt:

- Det råder stor enighet vad gäller behovet av en egen, fysisk plats för ett litteraturhus. Tanken på ett "virtuellt" hus med en projektledning som placerar och samordnar olika verksamheter på olika platser i staden och regionen finns som sagt, men även de som gärna ser ett ambulerande hus betonar att verksamheten måste *utgå* från ett centrum, ett konkret hus.

- Var litteraturhuset ligger har också betydelse: det bör ligga rimligt centralt, men även centrum har sina distinkta delar: en lokal i närheten av Götaplatsen blir ett annat litteraturhus än ett på Magasinsgatan eller vid Järntorget.
- Någon form av fik, café eller restaurang är ett måste, liksom tillgång till tidskrifter, böcker, i digital eller pappersform, bokhandel eller referensbibliotek med inriktning på samtida litteratur.
- Alla alternativen kräver, om än till olika hög kostnad, investeringar i form av hus, del av hus eller renovering av hus. Sådant brukar det gå att hitta privata (del- och med-)finansiärer till, åtminstone i bättre konjunkturer. Driften av huset måste dock bekostas med offentliga medel. En del av verksamheten kan säkert få stöd av Kulturrådet, som självklart ställer sig positivt till ett litteraturhus i Göteborg, och annat statligt stöd är inte uteslutet, men kommunen, i samarbete med regionen, måste stå för huvuddelen.
- Organisationsformen är en annan viktig fråga – bolag, stiftelse, ekonomisk förening eller en huvudman? Oslos litteraturhus har finansierats av stiftelsen Fritt ord som även stod för de första fem årens drift, men när dessa nu snart är till ända är fortsättningen oviss. Nackdelen med flera av de tänkbara organisationsformerna är att de inte ger ekonomisk trygghet: en huvudman, kommunen, i samarbete med regionen, är det mest hållbara alternativet.
- Alla alternativen kräver en stab av medarbetare vars storlek naturligtvis beror på verksamhetens art och omfattning, men vars engagemang, drivkraft och kompetens måste vara hög.

Oberoende av vilket alternativ som väljs krävs fortsatt utredning och projektering: vilka verksamheter skall rymmas i litteraturhuset, vilka är husets viktigaste samarbetspartners, vem "äger" programmet, vem är publiken och hur skall publikarbetet organiseras och bedrivas. Svaren på dessa och andra frågor ser olika ut för de olika alternativen. Innan man kan gå vidare måste man alltså välja väg.